

European Commission public consultation on the future European strategy for Islands –

Ett bidrag från Region Gotland

För en ö som Gotland kommer en EU-strategi för öar att vara av stort värde, dels som en strategisk vägledning, dels som grund för dialog, prioriteringar och flernivåsamverkan. En EU-strategi för öar kommer kunna bidra med territoriella insikter kring öar till den svenska pågående [utredningen om Sveriges sammanhållna utveckling](#), SVESAM. Region Gotland kommer kunna använda en EU-strategi för öar i revideringen av sin regionala utvecklingsstrategi.

Det här bidraget stödjer till fullo det arbete som tagits fram av Islands Commission of the Conference of Peripheral Maritime Regions.

Det här bidraget bygger på strategiska dokument från Region Gotland och visar på var en EU-strategi för öar skulle kunna bidra till Region Gotlands genomförande.

Om Gotland

Gotland är en ö med 61 000 invånare på en yta motsvarande 3 151 kvadratkilometer i Östersjön ca 110 kilometer från fastlandet. Gotland har förbindelser med fastlandet via båt till Nynäshamn och Oskarshamn, med 3 avgångar per dygn vintertid (fler sommarhalvåret), och med flyg till framförallt Stockholm Arlanda airport vintertid (ytterligare några destinationer under sommarmånaderna). På Gotland finns det en campus inom ramen för Uppsala Universitet. Region Gotland är den enda kommunen i Sverige som också har regionalt ansvar (hälso- och sjukvård, kollektivtrafik, regional utveckling och kultur).

Strategisk inriktning

I [Vårt Gotland 2040](#), den regionala utvecklingsstrategin, finns Gotlands utmaningar och prioriteringar.

Region Gotlands strategi för smart specialisering tar sin utgångspunkt i öns systemutmaningar från Vårt Gotland 2040: bostads-, energi- och vattenförsörjning, samt hållbar tillgänglighet i transportsystemet och kompetensförsörjning. Den identifierar tre prioriteringar: hållbar besöksnäring, mat- och livsmedel, energiomställning i näringslivet.

Gotlands ö-läge påverkar handelns omfattning. Det driver och begränsar förekomsten av specialisering. Det stimulerar till mångsyssleri bland företagare och även bland andra nyckelpersoner inom den offentliga förvaltningen. Det påverkar utomregionala funktionella samarbeten och samband (tillgänglighet till kompetenser, kapital etc.). För en lågdensitetsekonomi som Gotland handlar tillväxtens drivkrafter främst om att länka samman handel, investeringar i ökad arbetsproduktivitet och i innovation (se [Strategi för Smart Specialisering i Gotlands län 2021 – 2027](#), samt [Nulägesanalys Strategi för Smart Specialisering i Gotlands län 2021 – 2027](#)).

I [Översiktsplan Vårt Gotland 2040](#) finns den strategiska inriktningen för en resurseffektiv utveckling av Gotland. Målen i översiktsplanen och den regionala utvecklingsstrategin är utvecklade i tandem. Översiktsplanen bygger vidare på den regionala utvecklingsstrategin och är dess fysiska uttryck. Översiktsplanen anger vilken utveckling och vilka förändringar som behöver ske på marken för att nå visionen för Gotland 2040.

Analys av Gotlands socio-ekonomiska prestation av OECD

Gotland presterar i jämförelse med andra öar i EU socio-ekonomiskt över genomsnittet, men gapen mot fastlandssverige har ökat över tid vad gäller parametrar för ekonomisk utveckling. Det konstaterar OECD (Territorial Review Gotland, 2022).

OECD har nyligen publicerat en rapport inom ramen för det EU-finansierade projektet: ”Improving the quality of multi-level governance and strengthening the resilience of island economies of Croatia, Greece, and Sweden”:

Policy Pathways Beyond the Shoreline – Enhancing Resilience and Innovation in Island Economies

I rapporten finns en bred beskrivning och analys av de utmaningar och möjligheter som öar har. Vad gäller publikationens rekommendationer som berör Gotland framgår det att Gotland har ett **starkt planeringsramverk** men Gotland skulle behöva:

- bättre tvärssektoriell samordning,
- integrerade hållbarhetsmål,
- en helhetssyn på transport och stöd till småföretag
- kunskapsnoder för att **överbrygga klyftan mellan strategiska visioner och praktisk genomförande**

En EU-strategi för öar skulle i Gotlands fall kunna bidra till att stärka genomförandet av strategiska planer och Gotlands reformagenda med expertis, finansiering och samverkan genom att Ö-strategin förhåller sig till andra EU-ramverk inom bland annat klimatreiliens, vattenresiliens, cirkulär ekonomi, hållbara transporter, OCEAN Act. Det är i det här avseendet betydelsefullt att gå bortom enbart kompensatoriska åtgärder. Grön omställning av transport- och energisystem kan med rätt insatser för en ö som Gotland stärka den långsiktiga konkurrenskraften inom 2 av Gotlands prioriterade områden för smart specialisering, nämligen hållbar besöksnäring och mat- och livsmedel. En EU-strategi för öar behöver därför utgå från en platsbaserad och långsiktig syn som främjar åtgärder som adresserar systemutmaningar i kombination med prioriteringar.

Strukturella kostnader som följer av ö-läget

Det finns en omfattande litteratur kring kostnader för öar. Här tar vi upp 2 analyser som berör Gotland.

Region Gotland har analyserat kostnader för tillhandahållandet av offentliga tjänster till medborgare som uppstår till följd av Gotlands geografiska läge. Inom hälso- och sjukvårdsområdet, enbart på grund av att vi är en ö, behöver vi ha vissa tjänster och verksamheter som beräknas kosta cirka 300 miljoner kronor per år. Totalt räknar vi med ett strukturellt underskott på mellan 1 – 1,5 miljarder kronor under en fyraårsperiod. (se [Ö-kostnader i ett utjämningsperspektiv](#), 2022)

Inom hälso- och sjukvårdsområdet finns det utöver kostnaderna även faktorer som kan ha större påverkan på livskvalitet och jämlik sjukvård. Sjukvården är starkt beroende av både flyg och färja för:

- patientresor till specialiserad vård på fastlandet
- transporter av prover, blodprodukter, reagens och andra tidskritiska försändelser
- inresande personal, hyrpersonal, tekniker och specialiststöd
- logistik kring patienter som behöver särskilda lösningar, boende eller medicinsk anpassning

Det är dock viktigt att påminna om att det inte bara handlar om pris, utan om osäkerhet, sårbarhet, avsaknad av robusta rutiner och stark personberoende hantering.

Genom OECD (2026) har kostnaderna för ö-läget varit en av frågorna i analysen av Gotlands utvecklingsmöjligheter. Transportkostnaderna är exceptionellt höga för företag och invånare på öarna och utgör fortfarande ett betydande hinder för den ekonomiska utvecklingen. De ekonomiska kostnaderna för sjötransporter är inte bara av ekonomisk natur, i form av biljettpriserna för färjeanvändarna, utan medför också betydande tidsmässiga bördor och olägenheter. Godstransporter med lastbil från Gotland till Stockholm medför till exempel kostnader som är jämförbara med en resa som uteslutande sker på väg från områden norr om polcirkeln i Sverige.

Vikten av strategisk dialog och flernivåsamverkan

OECD (2026) har lämnat några nyckelbudskap till nationell nivå i Sverige som kan anpassas för att bli relevanta även för EU-nivån.

Integrera öar som särskilda territorier i EU, nationell och regional politik: Öar bör uttryckligen erkännas i den regionala utvecklings- och landsbygdspolitiken, transport- och klimatramverk som en särskild territoriell kategori.

Bygg upp en robust evidensbas: Upprätta ett ramverk för ö-data som samordnas av Eurostat i samarbete med nationella statistikansvariga myndigheter.

Utforma verktyg som tar hänsyn till öar: konsekvensbedömning för ö-samhällen, så att alla lagstiftnings- och budgetförslag som påverkar transport-, bostads-, digital- eller miljöpolitiken uttryckligen utvärderar konsekvenserna för öar innan de antas. Här har OECD tagit fram ett [verktyg för island proofing för Sverige](#) som skulle kunna vara relevant även för andra länder.

Koppla samman styrningsnivåer och stärka institutionell kapacitet: Skapa en nationell samordningsenhet på EU-nivån för ökad samstämmighet och för att stödja öars hållbara utveckling.

Lärande genom samarbete och kontinuerlig förbättring: ett *Ö-Forum* på EU-nivå som samlar EU-institutioner, nationella myndigheter, regioner, kommuner, akademi och civilsamhälle för att gemensamt utforma kontinuerliga förbättringar.

Ett medskick: En strategi för öar med helhetssyn i en tid av osäkerhet

Öar är extra sårbara – Öar som Gotland drabbas ofta hårdare än fastlandet av yttre påfrestningar – som energikriser, ekonomiska svängningar, geopolitiska konflikter och klimatförändringar. Dessa påverkar direkt människors vardag och livskvalitet. Påfrestningarna hänger ihop och förstärker varandra. Om man bara tittar på en sak i taget, som klimat eller ekonomi eller beredskap, riskerar man att missa viktiga samband och slösa resurser. En EU-strategi för öar skulle därmed behöva bidra till att ge en helhetsbild. Den skulle kunna analysera både kortsiktiga och långsiktiga risker, och bryta ner gränserna mellan olika områden som EU-nivån arbetar med. På så sätt kan man i efterföljande arbete få vägledning att arbeta med anpassade verktyg.

Text